

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

СТРУКТУРНЫЙ АНАЛИЗ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

STRUCTURAL ANALYSE OF FINANCIAL PROVIDING OF THE SMALL ENTERPRISES

Розглянуто становище малого підприємництва в динаміці за 2014 рік. Проведено порівняльний аналіз галузевого розподілу частки малих підприємств в загальній їх кількості в Україні, США та європейських країнах. Наведена характеристика видів фінансового забезпечення. Простежено динаміку змін обсягу власного оборотного капіталу, та облікової ставки НБУ з 2002 року по 2014 рік. Розглянуто співвідношення видів фінансового забезпечення та можливість залучення коштів підприємствами з установ різного виду діяльності. Проаналізовано особливості фінансового забезпечення підприємництва в Україні на національному рівні при паралельному дослідженні засад фінансування закріплених світовим досвідом. Проведено оцінку кількісних зрушень соціально-економічної підприємницької діяльності. Виокремлено головні ознаки видів фінансового забезпечення, характерні для України. Визначено повний необхідний обсяг фінансового забезпечення задоволення потреб сучасних малих підприємств.

Ключові слова: мале підприємництво, фінансове забезпечення, самофінансування, кредитування, позики.

Рассмотрено положение малого предпринимательства в динамике за 2014 год. Проведен сравнительный анализ отраслевого распределения доли малых предприятий, в общем их количестве в Украине, США и европейских странах. Наведена характеристика видов финансового обеспечения. Прослежена динамика изменений объема собственного оборотного капитала, который составляет основу самофинансирования малых предприятий и учетной ставки НБУ с 2002 по 2014 год. Рассмотрено соотношение видов финансового обеспечения, а так же возможность привлечения средств предприятиями из учреждений разного вида деятельности. Проанализированы особенности финансового обеспечения предпринимательства в Украине на национальном уровне при параллельном исследовании основ финансирования закрепленных мировым опытом. Проведена оценка количественных сдвигов социально-экономической предпринимательской деятельности. Выделены главные признаки видов финансового обеспечения, характерные для Украины. Определен полный необходимый объем финансового обеспечения для удовлетворения потребностей современных малых предприятий.

Ключевые слова: малое предпринимательство, финансовое обеспечение, самофинансирование, кредитование, займы.

The article deals with the situation of small businesses as of 2014. Was done a comparative analysis of the sectoral distribution share of small businesses in their total number

in Ukraine, in the USA and European countries. Characterize types of financial support. Traced the dynamics of changes in the volume of its own working capital, which constitutes the basis of self-financing of small businesses and the NBU discount rate from 2002 to 2014. Considered interrelation of financial security and the ability to raise funds from institutions of various enterprises activity. Was analyzed the features of financial security business in Ukraine at the national level with a parallel study of the principles enshrined finance world experience. Carried a quantitative assessment of changes of socio-economic development of entrepreneurship. Author determined the main types of financial security features characteristic of Ukraine. Determined full required amount of financial security to meet the needs of today's small businesses.

Keywords: small business, financial security, self-financing, lending, loans.

Вступ. Фінансове забезпечення розвитку малого підприємства є економічною передумовою його діяльності та, як наслідок, насичення ринку товарами, роботами та послугами. Увага приділяється саме малому підприємництву, тому, що воно залучає населення до участі й реалізації підприємницьких здібностей, та є фундаментом для розвитку середнього бізнесу, на який припадає найбільша частка реалізації продукту.

Механізм залучення фінансових ресурсів містить дві складові: фінансування за рахунок власних коштів, залучення коштів від інших (зовнішніх) джерел капіталу. Перший напрям є однонаправленим та однозначним у своєму життєвому циклі, тоді як другий, регулюється багаточисленними факторами та, залежно від виду джерела, може бути скоригованим, багатоцільовим і направленим у перспективу.

Аналізу економічної природи та особливостям малого підприємництва приділено увагу такими вченими як З. С. Варналій, К. О. Ващенко, Д. А. Ляпін, О. В. Кужель. Висвітленню фінансового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання присвятили свої праці українські науковці І. А. Бланк, Т. Васильців, Л. Воротіна, В. Є. Вороткін, Т. Ковальчук, В. П. Кудряшов, П. С. Рогожин, В. Г. Федоренко [4; 7]. Розгляд теоретичних і практичних ознак проводили економісти-фінансисти: М. Д. Білик, П. Ю. Буряк, О. В. Крохмаль, Я. П. Онищук, С. К. Реверчук [3]. У праці І. А. Ломачінської був досліджений світовий досвід фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого бізнесу та запропоновано заходи, щодо комплексної державної політики з удосконалення механізмів фінансування вітчизняних підприємств малого бізнесу [3]. О. О. Другов запропонував систему фінансування малого та середнього бізнесу залежно від етапу розвитку [4]. Л. О. Боцьорою було проаналізовано питому вагу кредитів, наданих банками України малим підприємствам, у загальному обсязі кредитного портфеля банку у рамках джерел фінансових ресурсів [6]. Але погоджуючись зі значними теоретичними доробками даного питання, вбачається доцільним дослідити практичні прояви виділеної проблеми в світлі останніх змін економічного становища України.

Актуальність даної теми визначена умовами сучасного постіндустріального суспільства. Отримання оптимальних рішень за наявних проблем фінансового та інформаційного характеру покладається на інфраструктуру підтримки малого бізнесу, що спрямована на встановлення безпеки для стабільного функціонування й стійкого соціально-економічного розвитку у передкризовий, посткризовий періоди. Вибір ефективного механізму фінансування є передумовою формування конкурентного та інноваційного середовища, підвищення рівня доходів населення. За необхідності введення практичних і теоретичних підходів до вивчення організаційної діяльності фінансової підтримки підприємств, питання ефективності його проведення залишається відкритим.

Відтворення на практиці теоретичних засад законодавчої бази, злагодження взаємодіючої структури фінансового забезпечення вимагає поглиблення її вивчення з національного рівня на міжрегіональний. Врахування факторів розвитку підприємництва кожного регіону надає змогу збалансувати ефективність фінансового забезпечення, та мінімізувати збитковість неналежного вкладення ресурсів.

Постановка завдання. Завданням статті є аналіз видів фінансового забезпечення малого бізнесу з наступним виокремленням саме пріоритетних видів з них, на основі досвіду розвинених країн світу, через узагальнення статистичних даних і практики діяльності.

Методологія. Під час написання статті використаний системний аналіз й емпіричні та теоретичні методи: порівняння, абстрагування і, насамперед, аналізу показників, розрахованих на основі статистичних даних.

Результати дослідження. Мале підприємництво є фундаментальним показником капіталістичних відносин і ринкової економіки, створюючи конкуренцію та залучаючи у безпосередні економічні відносини суб'єктів підприємницької діяльності. Порівняно з великим і середнім підприємництвом саме мале підприємництво визначається такими перевагами, як більша здатність пристосовуватися до змін у структурі споживання, мобільністю, меншими витратами на основні засоби через менший оборот товарів, робіт та послуг.

Як видно з табл. 1, діючі малі підприємства, станом на 2013 рік мають найбільшу частку у галузі оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 28,53 % до загальної кількості підприємств малого бізнесу, та найменшу частку у сфері мистецтва, спорту та відпочинку – 0,6 %.

Таблиця 1

Розподіл малих підприємств за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Одиниць	У % до загальної
-----------------------------	---------	------------------

		кількості малих підприємств
Усього	373809	
сільське, лісове та рибне господарство	47005	12,74
промисловість	43851	11,73
будівництво	35157	9,4
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	106633	28,53
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	15404	4,12
тимчасове розміщення й організація харчування	9757	2,61
інформація та телекомунікації	14577	3,9
фінансова та страхова діяльність	4699	1,26
операції з нерухомим майном	33257	8,89
професійна, наукова та технічна діяльність	33173	8,87
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	16254	4,35
освіта	2318	0,62
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4679	1,25
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2261	0,6
надання інших видів послуг	4784	1,28

(Розраховано авторами на основі [1])

За даними Державної служби статистики України на 01.01.2013р. в Україні діяло 1600127 суб'єктів господарювання, з яких 1578879 суб'єктів малого підприємництва, 20550 суб'єктів середнього підприємництва та 698 суб'єктів великого підприємництва [8, с. 5]. Станом на 01.07.2014р. державними реєстрами в Україні проведено реєстрацію 2983402 фізичних і юридичних осіб підприємців (проведено державну реєстрацію припинення 1682618) [2]. З урахуванням кількості населення України на 1 січня 2014 року – 42981,9 тис. осіб (без врахування території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя) зареєстрована кількість складає лише 6,94 % населення країни. У той час як у секторі малого бізнесу зайнята кожна третя сім'я у США, та 87 з 100 жителів країн ЄС [3, с. 37].

За регіональним розподілом у 2013 році переважна частина малих підприємств зосереджена в Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській, Харківській та Донецькій областях. Мале підприємництво відіграє не останню роль у структурі зайнятості населення. Так, у сфері малого підприємництва за результатами 2012 року працювало 6,1 млн осіб, з яких 32 % (1,952 млн) працювало на малих підприємствах та 17 % (1,037 млн) працівників були залучені у якості найманих працівників фізичними особами-підприємцями. Вони реалізували 20,8 % від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) [8, с. 6].

На тлі причин, що сповільнюють розвиток малого бізнесу, таких, як неопрацьованість законодавства, невизначений характер податкового навантаження, відсутність державного механізму сприяння розвитку малого бізнесу, обмеження технічних засобів, постає важливе питання фінансового забезпечення майнової, фінансової підтримки.

Поняття «фінансування» визначається як сукупність заходів, спрямованих на покриття потреб підприємства в капіталі, які включають мобілізацію фінансових ресурсів (коштів, їх еквівалентів та майнових активів) та їх повернення [5, с. 38]. Залежно від джерел фінансування фінансове забезпечення поділяється на:

- використання власного капіталу;
- кредитування або залучення капіталу;
- зовнішнє фінансування.

Ці форми фінансування включають самофінансування (використання прибутку та амортизаційного фонду), залучення кредитних коштів, державне фінансування, гранти, тендери, залучення ресурсів міжнародних організацій і фондів, використання іменного та приватного капіталу, інвестування, лізинг.

Вагому частку витрат на інвестиції розміром у 65 % займає самофінансування [4, с. 116]. У 2012 році ця частка знизилась до 59,2 %. За даного виду суб'єкти стають головними регуляторами підприємницьких дій, виключаючи методи прямого впливу на них. Оскільки головне джерело фінансування капітальних інвестицій складають власні кошти підприємств і організацій, то розвиток організації стає повністю залежним, і одночасно обмеженим її прибутковістю та інвестиційною активністю. Як видно з табл. 2, тенденція до збільшення власного оборотного капіталу зберігалася з 2006 до 2010 року, а починаючи з останнього, через світову фінансову кризу і несприятливі для розвитку малого бізнесу зміни, в законодавстві змінилася в бік падіння.

Таблиця 2

Власний оборотний капітал зареєстрованих малих підприємств

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Власний оборотний капітал (млн грн)	26102,7	47901,6	67266,5	59007,9	162899,1	42425,5	46417,4	39794,1

(Розраховано авторами на основі [6] і [8])

Частка запозичень, що використовуються представниками малого бізнесу в Україні складає менше 35 %, а в США не перевищує 10 [3, с. 38]. Отримання запозичень виконується у спеціальних фінансових установах банківської системи. Основним джерелом залучених кредитних ресурсів малого підприємництва виступають кредити банків, питома вага яких зросла за 10 років на 4,4 процентних пункти. Проте досягнувши історичного

максимуму 13,7 % у загальному обсязі кредитів, наданих банківськими установами в 2008 році, більше не піднімалась [6]. Обсяг капітальних інвестицій у 2012 році залучений малими підприємствами склав 36135,5 млн грн, з 111382,9 млн грн виділених на розвиток малого та середнього бізнесу. У 2011 році цей показник становив 100187,7 млн грн, з яких на розвиток малого підприємництва було виділено близько 32503,5 млн грн. Розподіл джерел інвестування наведений на рис. 1 [8, с. 11].

Розподіл джерел фінансування

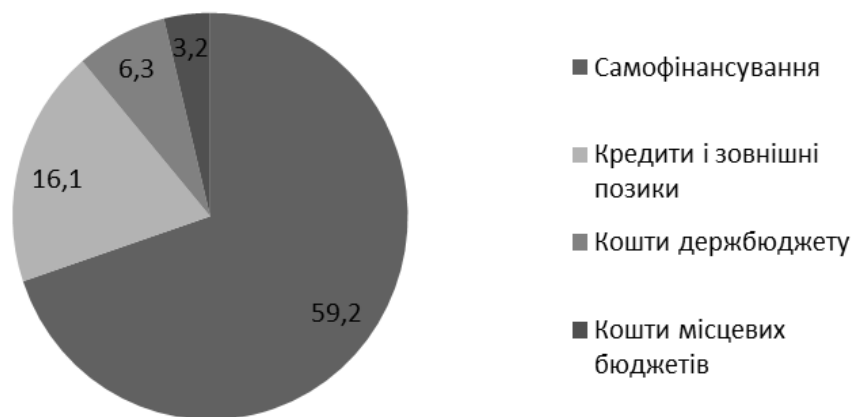

Рисунок. Розподіл джерел фінансування у % [8, с. 11]

Потреби малого бізнесу у залучених коштах забезпечуються лише на 17 – 20 % [3, с. 41]. Основними інститутами з надання фінансових послуг є: інститути спільного інвестування, державної фінансової підтримки малого підприємництва, комерційні банки, лізингові компанії, кредитні спілки, ломбарди. Станом на 01.01.2012р. в Україні діяло 276 небанківських фінансових компаній, 535 лізингових компаній; станом на 01.01.2013р. - 176 банків, 30,3 % яких за участю іноземного капіталу, 12,5 % з повністю іноземним капіталом. Кошти від макрофінансових інститутів були залучені у розмірі 2631 млн. грн. від 617 кредитних спілок та 6504,2 млн. грн. від 466 ломбардів [8, с. 14].

Залучення коштів від комерційних банків складає досить ускладнену процедуру, по-перше, через суб'єктивне враження нереальності отримання кредитів (згідно з соціологічними дослідженнями так вважають 60 % українських підприємців). По-друге, малі підприємства працюють з меншим обсягом товарообороту, 20,8 % від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), порівняно із середніми підприємствами – 39,7 %, та великими – 39,5 %. Вони функціонують в умовах підвищеного рівня ризику, нестачі фахівців з фінансово-економічної оцінки перспектив розвитку

проектів, що розглядається фінансовими установами критично. У деяких банках заморожено кредитування малого бізнесу, наприклад: Укрсоцбанк, Райффайзен Банк Аваль, Правекс-Банк, Прокредитбанк [11]. Кредитні програми з кожним роком дорожчають, особливо у національній валюті. Якщо ставки за позичками у доларах видаються під 12-16 %, то у гривнях вона становитиме щонайменше 15-22 % для великих підприємств, та 30-50 % для середніх і малих. Залежно від строку позик надається перевага короткостроковим, які забезпечують потребу підприємств товарного постачання, торгівельної діяльності, але не інноваційним проектам, які вимагають тривалого терміну. Кредити терміном до 3 років надаються на суму від 100 до 125 тис. доларів, мікрокредити від 100 до 5 тис. – до 14 днів. З огляду вигоди банків, їх діяльність переключається все більше на кредитування споживчих та іпотечних потреб фізичних осіб [4, с. 117]. Намагаючись збалансувати економічну ситуацію, що спалахнула після політичної кризи кінця 2013 року – початку 2014 року, з 17.07.2014р. облікову ставку підвищили з 9,5 % до 12,5 %. Як бачимо з табл. 3, обраний розмір облікової ставки кількісно перевищує за 2008 рік та дорівнює розміру облікової ставки за період 10.12.2001р. – 11.03.2002р. [12].

Таблиця 3

Зміна облікової ставки з 2002 року по 2014 рік за даними НБУ [12]

Період	2002		2004			2005	2006	2007	2008	
	3 05.07	3 05.12	3 09.06	3 07.10	3 09.11	3 10.08	3 10.06	3 01.06	3 01.06	3 30.04
% річних	8.0	7.0	7.5	8.0	9.0	9.5	8.5	8.0	10.0	12.0
Період	2009		2010			2012	2013		2014	
	3 15.06	3 12.08	3 08.06	3 08.07	3 10.08	3 23.03	3 10.06	3 13.08	3 15.04	3 17.07
% річних	11.0	10.25	9.5	8.5	7.75	7.5	7.0	6.5	9.5	12.5

Альтернативою довгостроковим позикам міг би стати лізинг. У країнах розвинутої ринкової економіки частка інвестування в основний капітал, яка припадає на лізинг становить 30 %. Ця альтернатива може вирішити проблему лише з основними засобами та технологічним забезпеченням. Використання послуг лізингових компаній ще не набуло значного поширення на території України, через що, не може в необхідному обсязі забезпечити малі підприємства [5, с. 39]. До подібної альтернативи можна віднести венчурні компанії та фонди, що набули практики у більшості в США. Ця система лише започаткована в Україні, прикладом може слугувати Український фонд підтримки підприємництва, що має за мету [9]:

- фінансування програм розвитку підприємництва;
- створення інфраструктури фінансової підтримки підприємництва;
- фінансову підтримку проектів за напрямами, визначеними Державною службою України з питань розвитку підприємництва;
- співробітництво з міжнародними, іноземними структурами;
- сприяння залученню інвестицій.

Станом на 01.01.2014р. в регіонах України діють 480 бізнес-центрів, 79 бізнес-інкубаторів, 50 технопарків, 538 лізингових центрів, 4148 небанківських фінансово-кредитних установ, 226 фондів підтримки підприємництва (з яких 23 створені за участю Українського фонду підтримки підприємства), 3034 інвестиційних та інноваційних фондів і компаній, 4238 інформаційно-консультативних установ [8, с. 16].

Основною установою, яка зацікавлена найбільшою мірою у розвитку підприємництва, є держава. Її основне завдання полягає у сприянні розвитку й заохоченні недержавної підтримки через стимулювання фінансових установ до надання позик, переорієнтацію бюджетних коштів, створення гарантійних і страхових установ, використання іноземної допомоги [10, с. 52].

У практиці державної допомоги використовують пряме державне фінансування і пряме державне кредитування. Обсяг залучення вирізняють залежно від етапу розвитку підприємства:

1. Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності підприємства на етапі створення.
2. Налагодження діяльності новостворених підприємств у перші роки.
3. Забезпечення поточної інвестиційної діяльності діючих малих та інноваційних підприємств (3-5 роки діяльності).
4. Фінансове забезпечення на етапі стабілізації діяльності (5 років і більше).

Державна підтримка проводиться у макроекономічному та протекціоністському напрямах. Макроекономічний спрямований на підтримку підприємницької діяльності в цілому, незалежно від масштабів чи галузевої підпорядкованості. Протекціоністський передбачає реалізацію програм підтримки саме малого підприємства. Цільові програми протекціоністського напряму розробляються на основі специфічних особливостей фінансово-господарської діяльності. Основними принципами розробки є: нейтральність фінансової допомоги, збереження конкурентного середовища в секторі, забезпечення рівних умов доступу до джерел фінансової підтримки, забезпечення оптимального порядку графіка повернення фінансової допомоги, надання допомоги опосередкованими методами [7].

Держава виконує роль посередника у підтримці міжнародними фінансовими організаціями малих підприємств. Полегшує ситуацію з доступом до кредитних ресурсів для малих і середніх підприємств

співробітництво з міжнародними організаціями. Німецько-український фонд (НУФ), заснований у 1999 р. німецьким банком розвитку (KfW) з 2011 р. надав кредити 523 малим і середнім підприємствам на суму 42,7 млн євро та 30 млн грн. Наприкінці 2012 р. було надано також 10 млн євро для кредитування малих і середніх підприємств. Підтримка Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) виконується за програмою кредитування мікро-, малого та середнього підприємництва, шляхом надання 100 млн євро на кредитування цього сектора, а також програмами Європейського інвестиційного банку, Міжнародної фінансової корпорації [8, с. 15].

За основу необхідно приймати лише позитивний досвід країн ринкової економіки. Фінансування малого бізнесу в ЄС має злагоджену організацію. До неї залучені Структурні Фонди: Фонд регіонального розвитку, Соціальний фонд. Поділяють ці фонди на товариства спільного інвестування й товариства спільного гарантування. Вагомою підтримкою є Торговельно-промислові палати, Асоціації малого бізнесу. Значне досягнення взаємодопомоги держави та малого підприємництва досягнуто у Японії, де промислове виробництво забезпечене на 40 % за рахунок малого бізнесу. Реалізація була проведена за рахунок впровадження спеціального оподаткування, для окремих видів діяльності; створення корпорації страхування; надання переваги новим розробкам і використанню нових технологій. У США використання на малих підприємствах близько 90 % власного оборотного капіталу доповнюється вдалими розробками щодо консалтингових послуг, наданням пільг Адміністрацією по справам малого бізнесу США компаніям, зайнятих у нано- та біотехнологіях, розробках альтернативних джерел енергії, ІТ-технологіях. У 2012 році було створено урядом спеціального фонду для кредитування малого підприємництва в обсязі 30 млрд дол. [3, с. 38].

Висновки. Фінансове забезпечення, є основним з факторів сприяння розвитку малих підприємств, яке потребує вивчення при зростанні в Україні кількості малих підприємств. У розглянутих видах можна простежити такі особливості:

1. На сьогоднішній момент *самофінансування* складає вагому частку фінансового забезпечення. При цьому зберігається найменший вплив державних регуляторів на внутрішню і зовнішню діяльність підприємства. Ефективність і прибутковість підприємства стають основними регуляторами, вони встановлюють обмеження у використанні прибутку та амортизаційного фонду.
2. *Фінансово-кредитний ринок* надає позики у більшості благонадійним представникам, за умов наявності ліквідного забезпечення. Рішення надання позики попередньо встановлюється фінансовими установами з розгляду подальшої вигоди, яка не завжди є двосторонньою. Цей вид

фінансового забезпечення тісно пов'язаний з державною політикою та регулюється через зміну облікової ставки.

3. Для малого підприємництва отримання фінансового забезпечення від *міжнародних організацій і фондів* полегшується за умови збігання їх видів діяльності.
4. Ресурси *державного фінансування* перерозподіляються через програму «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва». Кошти виділяються на підвищення загального соціально-економічного рівня життя населення країни, розподіляються по галузям, у тому числі на розвиток малого підприємництва, з метою одержання в перспективі мультиплікаційного ефекту. На практиці залучення коштів потерпало від тіньової економіки, через яку до кінцевого пункту потрапляла лише частина виділених ресурсів, до того ж не достатня для отримання бажаного ефекту.

Постає питання необхідного обсягу фінансування, який би повністю задовольнив потреби малого бізнесу. Виходячи з того, що залучені кошти задовольняють лише 17-20 % його потреби у фінансуванні, для повного забезпечення необхідний обсяг фінансування повинен бути збільшений у 2,04-2,4 рази. Але надання повного необхідного обсягу фінансування за незмінності бюджету та відмови від відкритої діяльності державних, комерційних установ не призведе до покращення становища країни в цілому.

Суттєве покращення можливе лише за ефективного розподілу фінансових ресурсів у розрізі визначених потреб малого підприємництва та стратегічних цілей і завдань поставлених політикою регіонального розвитку. Встановлено, що кількість організацій громадської підтримки та інфраструктури підтримки підприємництва має незначний вплив. Таким чином, соціально-економічний розвиток, викликаний підприємницькою діяльністю, покладається на якісні зрушення, зокрема інноваційні проекти, збільшення платоспроможного попиту, задовільна технологічна база.

Наукова новизна проведеного аналізу полягає у формуванні методичного підходу вдосконалення механізму фінансового забезпечення простого та розширеного відтворення малого підприємництва, що ґрунтуються не стільки на залученні досвіду передових країн світу, скільки, на аналізі причинно-наслідкових зв'язків всередині країни з врахуванням можливих джерел фінансування. *Практичне значення* проведеного дослідження сформоване визначенням необхідного співвідношення різних видів фінансового забезпечення діяльності малого підприємництва в умовах кризи. *Перспективи подальших наукових розробок* за даним напрямом полягають у вивченні практичних наслідків у кризовий та стабільний періоди, для визначення найбільш дієвих методів забезпечення наповнення малих підприємств фінансовими ресурсами.

Література:

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. Офіційний сайт Державної реєстраційної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.drсу.gov.ua/show/13000>
3. Ломачівська І. А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва / І. А. Ломачівська // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова. – 2012. - № 3-4. – С. 37–43.
4. Другов О. О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / О. О. Другов // Стратегічні пріоритети. – 2008. - № 4(9). – С. 115–120.
5. Гацька Л. П. Проблеми фінансового забезпечення малого бізнесу в Україні / Л. П. Гацька, В. Л. Журавський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. – Економіка 80. – С. 37–40.
6. Боцьора Л. О. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Л. О. Боцьора // Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15786/1/76-Botsiora-169-170.pdf>
7. Бездітко Ю. М. Принципи розробки програм фінансового забезпечення інвестиційної діяльності малих підприємств [Електронний ресурс] / Ю. М. Бездітко // Ефективна економіка : Електронне наукове фахове видання. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=532>
8. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва / Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. – К., 2014. – Режим доступу : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=0CEcQFjAF&url=http%3A%2F%2Fwww.dkrp.gov.ua%2Ffiles%2F042dbf480c.doc&ei=iM8wVOeeOYbaOJH_gLgJ&usg=AFQjCNH_f3-nDheCo32UJdRJqR3F6aCtEg&sig2=_9pk735SjX-HKwSpHzNmfA
9. Офіційний сайт Українського фонду підтримки підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ufpp.gov.ua/>
10. Збарський В. К. Тенденції розвитку малого підприємництва / В. К. Збарський, М. П. Канінський // Економіка АПК. – К., 2009. - № 8. – С. 50–53.
11. Соловійов В. М. Інвестування малого та середнього бізнесу: проблеми та шляхи розв'язання [Електронний ресурс] / В. М. Соловійов // Державне будівництво : Електронне наукове фахове видання. – Х., 2009. – № 1. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/doc/2/27.pdf>
12. Офіційне інтернет-представництво Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647